

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
(องค์การมหาชน)

หัตถกรรม
ที่ใกล้
สูญหาย
Forgotten
Heritage

งานบาตรโบราณ (ตีมือแปดตะเข็บ)

“บาตร” ที่คนทั่วไปได้ยินกันจนคุ้นหูและคุ้นตานั้น มักจะหมายถึง“บาตรพระ”ที่เป็นภาชนะสำหรับใส่อาหารของพระภิกษุสามเณร

ความเป็นมาของบาตรในสมัยพุทธกาลเล่าไว้ในปฐมสมโพธิและพระวินัยปิฎกมหาวรรค ว่าบาตรใบแรกของพระพุทธเจ้าคือ บาตรที่ขี้กิ้งการพรหม นำมาถวายคราวเสด็จออกทรงผนวช ณ ฝั่งแม่น้ำโนมา บาตรนั้นเกิดหายไปตอนรับข้าวมธุปายาสจากนางสุชาดา ท้าวจตุมหาราช เทพผู้อภิบาลรักษาโลกประจำอยู่ที่ศกทั้งสี่ ทรงหยั่งทราบในพระอัธยาศัยจึงนำบาตรศิลาที่มีพรรณรังสีเขียวมาถวายองค์ละ 1 ใบ รวมเป็น 4 ใบ พระพุทธองค์ทรงรับบาตรทั้งสี่ แล้วอธิษฐานเข้าเป็นใบเดียวกัน พระพุทธประวัติตอนนี่จึงเป็นที่มาของพระพุทธรูปปางประสานบาตรและธรรมเนียมการสร้างบาตรให้เป็นรอยประสานต่อกันเป็นตะเข็บ ประหนึ่งการประสานบาตรของพระพุทธเจ้าในครั้งนั้นด้วย

คุณค่า ความสำคัญ ทางวัฒนธรรม ของงานบาตร

บาตรพระ ถือว่าเป็นของใช้ที่มีความสำคัญสำหรับพระสงฆ์ เป็นหนึ่งในอัฐบริขารเป็นของที่พระภิกษุและสามเณรใช้ในการบิณฑบาต ถือเป็นหนึ่งในเครื่องอัฐบริขารทั้ง 8 ที่บัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย ซึ่งจะประกอบด้วย สบง (ผ้าถุง) จีวร (ผ้าห่ม) สังฆาฏิ (ผ้าพาดบ่า) ประคดเอว บาตร มัดโกนหรือมัดตัดเล็บ เข็ม และหม้อกรองน้ำ

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า บาตรพระต้องทำจากดินเผาหรือเหล็ก มีขนาดระหว่าง 7-11 นิ้ว โดยต้องเป็นบาตรรูป หรือบาตรที่ทำขึ้นด้วยมือ และประกอบด้วยเหล็ก 8 ชั้น ดังนั้นการทำบาตรจึงมี ความสำคัญต่อวงการสงฆ์ในด้านความหมายที่แฝงอยู่ในการทำบาตร ซึ่งมีความเชื่อมาจากมรรคมีองค์ 8 หรืออริยมรรคคือ หนทางแห่งการดับทุกข์ อีกทั้งพระพุทธองค์ยังทรงบัญญัติห้ามไม่ให้พระภิกษุใช้บาตรที่ทำจากโลหะหรือวัสดุที่มีมูลค่าสูง เช่น ทองเงิน ทองเหลือง ทองแดง อัญมณี และแก้วมณีต่างๆ

ในพระวินัยปิฎกจุลลวคค์ยังได้กล่าวถึงบาตรที่อนุญาตไว้มี 2 ชนิด คือ “บาตรดิน” และ “บาตรเหล็ก” มีขนาด 7-11 นิ้ว และไม่ควรมีเกิน 11 นิ้ว ประกอบด้วยโลหะ 8 ชั้น มีโครงบาตร 1 ชั้น ฝาข้าง 2 ชั้น หน่าว 4 ชั้น และขอบบาตร 1 ชั้น

ส่วนวัตรปฏิบัติในการใช้บาตรมีอยู่หลายประการ เช่น พระพุทธองค์ ทรงห้ามมิให้ภิกษุสามเณรใช้บาตรที่ทำจากโลหะมีค่า เนื่องจากเกรงว่าจะทำให้พระได้รับอันตรายจากโจรผู้ร้ายที่มาแย่งชิงบาตร เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น นอกจากพระจะออกบิณฑบาตเพื่อนำอาหารมาฉันแล้ว ก็ยังต้องออกธุดงค์ไปตามเมืองต่างๆ เพื่อเผยแผ่ธรรมะด้วย อีกทั้งการใช้บาตรที่ทำจากของที่มีมูลค่าสูงอย่างเงินหรือ ทองคำอาจทำให้พระเกิดกิเลสได้ง่าย แต่ในปัจจุบันบางวัดอาจอนุโลมให้ใช้บาตรสแตนเลสได้ในกรณีพระที่บวชไม่นาน เช่น บวชหน้าไฟ บวชช่วงเข้าพรรษา 1-3 เดือน

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงบัญญัติว่าห้ามพระภิกษุใช้บาตรที่มีขนาดเกิน 11 นิ้ว เนื่องจากในสมัยพุทธกาลมีภิกษุรูปหนึ่ง โลภมาก ใช้บาตรลูกใหญ่ในการบิณฑบาต หากได้อาหารดีๆ ก็จะนำไปซ่อนไว้ใต้บาตรเพื่อเก็บไว้ฉันเพียงลำพัง เมื่อฉันไม่หมด เน่าเสีย ต้องเททิ้งขณะที่พระบางรูปไม่มีอาหารจะฉัน พระพุทธเจ้าเห็นดังนั้นจึงทรงบัญญัติห้ามมิให้ใช้บาตร ที่มีขนาดใหญ่เกินไป

เอกลักษณ์ทางกายภาพ และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในงานบาตร

หากจะกล่าวถึงบาตรที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยในสมัยโบราณนั้น ต้องเป็นบาตรรูป หรือบาตรที่ทำขึ้นด้วยมือ และประกอบด้วยเหล็ก 8 ชิ้น มีไชบาตรหล่อซึ่งผลิตด้วยเครื่องจักร การทำบาตรในแบบโบราณเป็นลักษณะของการทำด้วยมือซึ่งมีความประณีตและใช้เวลาในการทำค่อนข้างนาน

“บาตรพระ” มีอยู่ 5 ทรงด้วยกัน รูปทรงส่วนใหญ่มักเลียนแบบจากธรรมชาติ เช่น ทรงมะนาวก็เลียนแบบมาจากมะนาวผ่าซีก ทรงหัวเสื่อก็ได้ต้นแบบมาจากหัวเสื่อ

1. ทรงไทยเดิม มีฐานป้าน ก้นแหลมจึงไม่สามารถวางบนพื้นได้ต้องวางบนฐานรองบาตร
2. ทรงตะโก ฐานมีลักษณะคล้ายทรงไทยเดิม แต่ก้นมน ย้อย สามารถวางบนพื้นได้
3. ทรงมะนาว รูปร่างมนๆ คล้ายกับผลมะนาวแป้น
4. ทรงลูกจัน เป็นบาตรทรงเตี้ย ลักษณะคล้ายทรงมะนาว แต่จะเตี้ยกว่า
5. ทรงหัวเสื่อ รูปทรงคล้ายกับทรงไทยเดิม แต่ส่วนฐานตัดเล็กน้อย สามารถวางบนพื้นได้

ทรงลูกจัน

ทรงตะโก

ทรงหัวเสื่อ

ทรงไทยเดิม

ทรงมะนาว

สำหรับทรงไทยเดิมและทรงตะโกนั้นจัดว่าเป็นทรงโบราณที่มีมานานร้อยปีแล้ว ขณะที่ทรงมะนาวและทรงลูกจันนั้นมีอายุประมาณ 80-90 ปี ส่วนทรงหัวเสื่อเป็นรุ่นหลังสุด มีมาประมาณ 30 ปี เป็นทรงที่พระสายธรรมยุตนิยมใช้ ส่วนทรงที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบันได้แก่ ทรงมะนาว และทรงหัวเสื่อ พระสายธรรมยุตหรือพระป่าจะนิยมใช้ทรงหัวเสื่อ เพราะมีขนาดสูงใหญ่กว่าทรงอื่นๆ ราคาจึงแพงกว่าด้วยเช่นกัน

โดยทั่วไปบาตรพระในสายมหานิกายหรือเถรวาทซึ่งเป็นพระสงฆ์ส่วนใหญ่ของประเทศ ที่สืบทอดสายมาจากลัทธิลังกาวงศ์ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย นิยมใช้บาตรทรงมะนาว ขนาดปากกว้างราว 7-8 นิ้ว ต่างจากบาตรพระสายวิปัสสนา หรือธรรมยุติกนิกาย ที่ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 ซึ่งฉันมือเดียว มักใช้บาตรขนาดปากกว้าง 9-10 นิ้ว ทรงตะโกหรือทรงหัวเสื่อ

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง และเทคโนโลยี หรือขั้นตอน กระบวนการในการทำบาตร

ภูมิปัญญาในเรื่องการทำบาตรพระ ถือเป็นส่วนหนึ่งของงานหัตถกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่คู่กับวิถีไทย วิถีพุทธมาเนิ่นนาน การทำบาตรแบบดั้งเดิมเป็นการทำมือ เน้นความประณีตด้วยเครื่องมือเครื่องมือแบบโบราณ บาตรพระแต่ละใบจึงใช้เวลาอย่างน้อยราวหนึ่งอาทิตย์ หากแต่ทรงคุณค่า และที่สำคัญยิ่งคือถูกกตองตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย

บาตรหนึ่งใบกว่าจะสำเร็จต้องใช้เวลานานหลายวัน ซึ่งการทำบาตรนั้นมี ขั้นตอนต่างๆ มากมาย กว่าจะได้บาตรมาแต่ใบ โดยจะแบ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญๆ ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การตีขอบบาตร

ซึ่งถือเป็นขั้นตอนแรกของการทำบาตรพระเนื่องจากขอบบาตรจะเป็นตัวกำหนดว่าบาตรใบนั้นจะมีขนาดและรูปร่างอย่างไร การขึ้นรูปขอบบาตรเริ่มจากการนำเหล็กมาตัดตามแต่ขนาดของบาตร เช่น บาตรขนาด 9 นิ้ว จะต้องตัดแผ่นเหล็ก ให้มีความยาว 10 นิ้ว เพื่อเหลือเนื้อที่ไว้ประกบปลายทั้งสองข้าง เมื่อได้เหล็กที่มีขนาดตามต้องการแล้วก็นำมาตีขมวดเป็นวงกลมซึ่งเหล็กที่นำมาใช้นั้นจะใช้ผาดึงน้ำมันหรือใช้เหล็กแผ่นก็ได้

ระยะเวลาในการตีราว 4-5 นาที ระหว่างตีต้องค่อยๆ ตัดโค้งเหล็กให้เป็นรูปพระจันทร์เสี้ยวเพื่อง่ายต่อการนำปลายทั้งสองด้านมาประกบกัน ขอบบาตรขนาดเล็กจะตีง่ายกว่าขนาดใหญ่ ขนาดของบาตรเริ่มตั้งแต่ 3-12 นิ้ว แต่ส่วนใหญ่แล้วพระสงฆ์โดยทั่วไปจะใช้ขนาด 8.5 - 9 นิ้ว ซึ่งเป็นขนาดที่พอเหมาะต่อการอุ้มออกปณฑบาต และเมื่อรับอาหารเต็มบาตรก็จะไม่หนักจนเกินไป บาตรที่มีขนาดใหญ่กว่า 9 นิ้วขึ้นไปมักใช้ทำบาตรน้ำมันต์เสียมากกว่า เหล็กที่ใช้ตีขึ้นรูปขอบบาตรใช้เหล็กซิงก์เบอร์ 20 (หนา 1 หุน กว้าง 6 หุน) มีแหล่งอยู่แถวหัวลำโพง เมื่อได้เหล็กแผ่นขนาดใหญ่มา ข้างจะต้องนำมาซอยให้เหลือขนาด 20 x 20 นิ้ว เหล็กที่ใช้ตีขึ้นรูปขอบบาตรจะมีความหนาบางตามขนาดของบาตร ส่วนเหล็กที่ใช้ทำตัวบาตรก็จะบางลงไปตามความเหมาะสม เครื่องมือทุกอย่างในการทำบาตรรูปเป็นเหล็กทั้งหมดสำคัญคือเป็นอุปกรณ์โบราณที่ใช้สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ

การตีขอบบาตร

การขึ้นรูปหรือการประกอบกง

ขั้นตอนที่ 2 การขึ้นรูปหรือการประกอบกง

ช่างจะตัดแผ่นเหล็กเป็นรูปกากบาท ซึ่งเรียกว่า 'กง' จากนั้นจึงดัดองขึ้นรูป แล้วนำมาติดกับขอบบาตร เมื่อขึ้นรูปเสร็จ จะเหลือช่องว่างรูปสามเหลี่ยมใบโพ 4 ช่อง ช่างจะวัดและตัดแผ่นเหล็กรูปร่างเหมือนใบหน้าวัว 4 ชิ้น ที่เรียกว่า 'หน้าวัว' หรือ 'กลีบบัว' เพื่อใช้เป็นตะเข็บเชื่อมประสานกับส่วนต่างๆ ตีให้งอเล็กน้อยตามรูปทรงของบาตร ซึ่งเมื่อประกอบกันแล้ว จะได้บาตรที่มีตะเข็บ 8 ชั้นพอดี ปัจจุบันลดลงเหลือ 6 ชั้น เพื่อง่ายต่อการเชื่อมเข้าหากัน

ช่างขึ้นรูปบาตรจึงต้องมีความชำนาญอย่างมาก โดยเฉพาะขั้นตอนการตัดเหล็กให้เป็นรูปกากบาทและกลีบบัว เพราะเป็นการตัดครั้งละลูกเท่านั้น แต่ละชิ้นต้องทำเครื่องหมายกำกับเพื่อง่ายต่อการนำมาติดขึ้นรูปกับขอบบาตร

ขั้นตอนที่ 3 การเป่าแล่น

คือการเชื่อมประสานรอยตะเข็บให้เหล็กเป็นเนื้อเดียวกัน โดยใช้ผงทองแดงกับน้ำประสานทอง ทำให้ทั่วบาตรก่อน เพื่อให้หน้าประสานทองเชื่อมโลหะไม่ให้มีรูรั่วและป้องกันการเกิดสนิม สมัยโบราณใช้เตาสู่บแบบที่ใช้มือสูบลมแรงไฟ แต่ปัจจุบันหากบาตรขนาดใหญ่ใช้พินพอฟินหายากจึงเปลี่ยนมาใช้เตาด่าน เป่าด้วยเครื่องเป่าลมไฟฟ้าแทน ซึ่งเป็นกรรมวิธีแบบโบราณสืบทอดกันมา ถ้าบาตรขนาดเล็กจะเผาด้วยเตาแก๊สปิกนิก หากเปรียบเทียบกันระหว่างการเผาด้วยเตาด่านกับเตापิกนิก บาตรที่เผาด้วยเตาด่านจะได้รูปทรงตามต้องการได้ง่ายกว่า

การเผาบาตรต้องใช้ไฟแรงมาก เมาจนกระทั่งเนื้อเหล็กเปลี่ยนเป็นสีแดงทั้งใบ หมั่นกลับให้บาตรได้รับความร้อนครบทั้ง 4 ด้าน แล้วจึงนำลงจากเตาทิ้งไว้จนเย็นตามธรรมชาติ ห้ามใช้น้ำรดเพราะเหล็กจะแข็งตัวทำให้ยากต่อการตีแต่งรูป หลังจากบาตรแห้งแล้วจึงนำไปขัดด้วยน้ำยาล้างจานทั่วไป ตากทิ้งไว้ให้แห้ง

การเป่าแล่น

ขั้นตอนที่ 4 การทุบตะเข็บ

ซึ่งต้องทุบให้เรียบเนียน นับว่าเป็นขั้นตอนที่ช่างต้องใช้แรงอย่างมาก เทคนิคการทุบขึ้นอยู่กับความถนัดของช่าง เช่น บางคนถนัดเริ่มทุบจากขอบบาตรไปหาทันทัน บางคนเริ่มจากตรงกลางคือส่วนที่ป่องที่สุดไล่ไปเรื่อยๆ จนรอบตัวบาตร โดยที่ใช้เวลาอย่างน้อย 2 ชั่วโมงต่อหนึ่ง ซึ่งจังหวะการทุบต้องสม่ำเสมอ

การทุบตะเข็บ

การลាយ

ขั้นตอนที่ 5 การลាយ

หรือการออกแบบรูปทรง โดยจะใช้ 'ค้อนลាយ' ซึ่งเป็นค้อนรูปโค้งงอ หัวค้อนมีลักษณะแหลม เคาะด้านในของบาตร สำหรับที่รองเคาะนั้นเป็นทั้งไม้สี่เหลี่ยมขนาดพอเหมาะกับบาตร เรียกว่า "ทั่งลាយ" ทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะค่า การลายบาตรใช้เวลาอย่างน้อย 2 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับความชำนาญของช่าง

ขั้นตอนที่ 6 การตี

ช่างจะใช้ค้อนเหล็กตีผิวด้านนอกของบาตรให้รอบ เพื่อให้ส่วนที่นูนออกมาจากการลายเรียบเสมอกัน รวมทั้งตีให้รอยตะเข็บที่ยังขรุขระเรียบเสมอกัน จากนั้นต้องนำไป 'ตีลาย' บนทั้งไม้ เพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการ แล้วจึงตะไบตกแต่งให้สวยงามอีกครั้ง ซึ่งจะได้บาตรสีเงินขึ้นเงาแวววับ

ขั้นตอนที่ 7 การสุม หรือระบมบาตร

เพื่อป้องกันการเกิดสนิม โดยในสมัยก่อนจะใช้กำมะถันทา จากนั้นจึงนำบาตรมากองรวมๆ กันแล้วใช้หม้อครอบสุม เชื้อเพลิงที่ใช้จะเป็นเศษไม้สักจากร้านขายเครื่องไม้ซึ่งมีอยู่รอบภูเขาทอง เนื่องจากไม้สักเป็นไม้ที่ให้ความร้อนสูงซึ่งบาตรที่ได้จากการสุมจะมีสีดำ จากนั้นจึงใช้น้ำมันมะพร้าวทาทำกับอีกครั้ง แต่ปัจจุบันนิยมใช้น้ำมันก้นสนิมชะโลมให้ทั่วตัวบาตรแทน

การสุม หรือการระบมบาตร

ขั้นตอนที่ 8 การทำสี

อันเป็นขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งทำให้บาตรเป็นสีต่าง ๆ เช่น สุมเขียว (สีเขียว) รมดำ (สีดำสนิท) นั้นถือเป็นเทคนิค เฉพาะตัวของช่างแต่ละคน รวมทั้งการแกะสลักลวดลายไทย การตีตรา การสลักชื่อช่างผู้ทำ ซึ่งจะทำหรือไม่ก็แล้วแต่ความพอใจของช่างตีบาตร สีของบาตรพระนั้นส่วนใหญ่จะนิยมสีดำเป็นหลักช่างเก่าแก่ของบ้านบาตร โดยทั่วไปจะใช้กรรมวิธี 2 แบบ คือ ‘สุมเขียว’ และ ‘รมดำ’ ซึ่งสุมเขียว คือการนำเศษไม้สักมาเผาให้เกิดความร้อนแล้วจึงนำบาตรไปเผาในฟืนไม้สัก บาตรที่ได้จะเป็นสีเขียวปึกแมลงทับ ส่วนรมดำคือการนำบาตรไปเผาจนดำ รอให้เย็น จากนั้นจึงนำ น้ำยาที่ทำจากส่วนผสมของใบชี่เหล็ก แอลกอฮอล์และชะแล็ก มาทาให้ทั่วทั้งด้านนอกและด้านในบาตรตากให้แห้ง แล้วนำไปรมควันอีกครั้ง ถ้าอยากให้มีสีดำสนิทก็ให้น้ำยาหลายๆ เทียว การรมดำต้องทำในวันที่อากาศดี แดดจัด สีจึงดำเป็นเงาสวยงาม นอกจากนั้นปัจจุบันยังมีการทำให้เกิดลวดลาย ด้วยการใช้ค้อนค่อยๆ ตีให้ขึ้นลาย ซึ่งเรียกกันว่า ‘บาตรตีเม็ด’

ครูหิรัญ เลือศรีเสริม
ครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2559

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา งานบาตร

ปัจจุบันความนิยมในบาตรพระที่ทำด้วยมือลดน้อยลง คงเหลือกลุ่มช่างที่ “ชุมชนบ้านบาตร” ที่ยังยืนหยัดสานต่อผลงานบาตรโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านบาตรอยู่เพียง 3 ครอบครัวยุค

การตีบาตร หรือการทำบาตรพระ มีความสำคัญอย่างมากกับการประกอบอาชีพของผู้คนในชุมชนบ้านบาตร ที่ถือได้ว่าเป็นแหล่งตีบาตรพระที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษของชุมชนบ้านบาตร เป็นชาวกรุงศรีอยุธยา ที่อพยพมาตั้งแต่คราวเสียกรุงครั้งที่ 2 และด้วยชาวกรุงศรีอยุธยากลุ่มนี้มีความชำนาญด้านการตีบาตรได้อพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้านทำบาตรเหล็กอยู่ในกรุงเทพฯ ราวพ.ศ. 2326 สมัยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สถาปนากรุงเทพมหานครขึ้นเป็นราชธานี และเนื่องจากในช่วงต้นของราชวงศ์จักรีนั้น พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และผู้มีฐานะ นิยมสร้างวัด ทำให้กรุงเทพฯ มีวัดและพระสงฆ์อยู่เป็นจำนวนมาก การตีบาตรพระจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่เฟื่องฟูมากในขณะนั้นและกลายเป็นอาชีพที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้านบาตรเรื่อยมา บ้านบาตรจึงเป็นชุมชนแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีการทำบาตรพระด้วยมือ ตามแบบอย่างโบราณมาโดยตลอด

การทำสี

“ ผมภูมิใจในอาชีพ
เพราะเป็นงานอนุรักษ์
ที่อยู่คู่กับพระพุทธศาสนา
ถ้าผมยังไม่หมดลมหายใจ
ผมจะสอนต่อไปเรื่อย ๆ ”

“ถ้าเราเลิกทำ ก็ไม่มีใครทำแล้ว” เป็นคำกล่าวของผู้รักษา
สืบสานงานทำบาตรโบราณอย่างครุฑริฐ เลือศรีเสริม ด้วยความ
หมายที่สะท้อนว่า ถ้าหมดจากรุ่นนี้แล้ว ก็อาจจะไม่มีผู้สืบทอดงานทำ
บาตรโบราณฝีมือเช่นนี้อีกต่อไปแล้ว และคงจะสูญหายไปไหนที่สุด เพ
ราะช่างทำบาตรที่ยึดอาชีพนี้จะต้องทำด้วยใจรักอย่างแท้จริง มีความ
ศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเคารพในวิชาความรู้ ครูบาอาจารย์
ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้สอยในการยังชีพทุกชิ้นตามแบบแผน
ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทย

ในขณะที่ช่างตีบาตรนับวันจะหาคนมาสืบสานได้ยากเต็มที
แต่ครุฑริฐ เลือศรีเสริม ในฐานะประธานกลุ่มอนุรักษ์บาตรไทย และ
ภูมิปัญญาไทย ชุมชนบ้านบาตร ยังมีความมุ่งมั่นที่จะถ่ายทอดการ
ทำบาตรแบบโบราณนี้ ให้กับผู้ที่สนใจ ให้เยาวชนและคนที่รุ่นใหม่ที่มี
ความอดทน และตระหนักถึงภูมิปัญญาที่ควรอนุรักษ์ ได้มาร่วมกัน
สืบสานวิถีการทำบาตร อย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีค่าใช้จ่าย เพียงเพื่อให้
ผู้เรียนได้มีอาชีพ และสานต่อการทำบาตรโบราณต่อไป

เอกลักษณ์ของบาตรพระฝีมือของชุมชนบ้านบาตรแห่งนี้คือ
รอยตะเข็บ 8 ชั้นจางๆ ที่ปรากฏอยู่รอบบาตร และถือเป็นอาชีพหลัก
ของคนในชุมชนนี้มาตั้งแต่ครั้งโบราณ สืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นบาตร
พระของชาวชุมชนบ้านบาตรจึงมีชื่อเสียงมาก เพราะเป็นบาตรบุทำมือที่
ต้องขึ้นรูปด้วยการตีเหล็กประสานเข้าด้วยกันทีละแผ่น และแบ่งหน้าที่
กันทำตามกระบวนการ ประกอบด้วย ช่างตีขอบ ช่างต่อบาตร ช่างเส้น
ช่างลาย ช่างตี และช่างตะโใบ ซึ่งต้องอาศัยฝีมือและความอดทนอย่างสูง

ครุฑริฐ เลือศรีเสริม เป็นหนึ่งในช่างทำบาตรแห่งชุมชนบ้านบาตร
ผู้สืบทอดการทำบาตร มาเป็นรุ่นที่ 6 ของตระกูลเลือศรีเสริม ที่ยัง
คงยึดมั่นการทำบาตรโบราณให้คงอยู่คู่ชุมชนบ้านบาตรแห่งนี้ไม่ใ
้ภูมิปัญญาการทำบาตรที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษสมัยกรุงศรีอยุธยา
ต้องสูญหายไปตามกาลเวลา ด้วยความมุ่งมั่น

การถ่ายทอดส่งต่อภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์สืบสาน และพัฒนาสร้างสรรค์ต่อยอดงานบาตร

ปัจจุบันชุมชนบ้านบาตรโดยการฟื้นฟูของครูหิรัญ กลายเป็นชุมชนเก่าแก่ และสำคัญพอยๆ กับชุมชนเก่าหลายแห่งในกรุงเทพฯ เช่น บ้านบุ บ้านช่างหล่อ และแม้ว่า “บ้านบาตร” จะเป็นชุมชนเดียวในเมืองไทยที่ยังทำบาตรโบราณ แต่เพราะมีบาตรบั้งจากโรงงานอุตสาหกรรมออกมาตลาดในราคาถูกกว่าจึงส่งผลกระทบต่อกลุ่มช่างตีบาตรอย่างมาก เพราะบาตรทำมือต้องใช้เวลาอย่างน้อย 2-3 วัน ชิ้นงานทุกชิ้นจึงต้องทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจอาศัยประสบการณ์ในการควบคุมคุณภาพทำให้บาตรทำมือมีราคาค่อนข้างแพง แม้จะยังเป็นที่ต้องการของผู้ว่าจ้างที่ต้องการความประณีต สวยงามของฝีมือและถูกต้องตามแบบอย่างของบาตรโบราณ แต่ก็ไม่ได้รุ่งเรืองเหมือนสมัยก่อน ปัจจุบันรายได้ส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านบาตร จึงมาจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านบาตร ด้วยการเปิดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างชาติได้สัมผัสผลงานศิลปะภูมิปัญญาที่ไม่มีที่ใดในโลก ได้ชมขั้นตอนการทำบาตรจากช่างอย่างใกล้ชิด

ชิ้นงานที่มีเอกลักษณ์ของบาตรทำมือ ชุมชนบ้านบาตรถือว่าเป็นสินค้ามีคุณภาพ มีชื่อเสียงโด่งดังในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาเยี่ยมชม และก็มีที่จะซื้อบาตรพระขนาดเล็กไปเป็นของที่ระลึก การสานต่องานช่างควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว เพื่อให้คนภายนอกได้ตระหนักถึงคุณค่าของ “การทำบาตรแบบโบราณ” ก็ถือเป็นทางออกหนึ่ง ที่ทำให้คนชุมชนบ้านบาตรอยู่ เสี่ยงตีบาตรที่ยังคงตั้งกองในชุมชนบ้านบาตรในวันนี้ คือปณิธานในการสืบสานงานการทำบาตรด้วยมือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่ตลอดไป

ชุมชนบ้านบาตรในวันนี้
คือปณิธานในการ สืบสานงานการทำบาตร
ด้วยมือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่
ด้วยการเป็นผู้รักษา สืบสานงานทำบาตรโบราณ
ให้คงอยู่สืบไป

ครูหิรัญ เลือศรีเสริม
ครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2559

**ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ**
(องค์การมหาชน)

